

DETERMINANTS OF COMMUNICATIVE SKILLS IN STUDENTS WITH MILD INTELLECTUAL DISABILITIES

ДЕТЕРМІНАНТИ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЛЕГКОГО СТУПЕНЮ

Kriuchko N. / Крючко Н.В.,

master of special education / магістр спеціальної освіти,

Kam'ianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Анотація. Метою статті є визначення та характеристика детермінантів розвитку комунікативних умінь в учнів початкової школи з порушеннями інтелектуального розвитку легкого ступеню. До детермінантів належать: врахування індивідуальних особливостей психофізичного розвитку, позитивне освітнє середовище, застосування активних форм взаємодії, комунікативна компетентність педагогів, підтримка з боку батьків.

Ключові слова: комунікативні уміння, здібності, навички, початкова школа, порушення інтелектуального розвитку легкого ступеня, психолого-педагогічна допомога.

Abstract. The purpose of this article is to identify and characterize the determinants of communicative skills development in elementary school students with mild intellectual disabilities. The determinants include consideration of individual psychophysical development characteristics, a positive educational environment, the use of active forms of interaction, communicative competence of teachers, and parental support.

Keywords: communicative skills, abilities, skills, elementary school, mild intellectual disabilities, psycho-pedagogical support.

Сучасна система освіти в Україні зорієнтована на гуманний підхід до дитини як особистості, що потребує розуміння та поваги її інтересів і прав. Серед ключових компетентностей учнів НУШ є здатність вільно спілкуватися рідною та державною мовами. Оскільки згідно зі Законом про освіту всі діти мають рівні права на здобуття якісної освіти всі початкові школи зобов'язані організовувати інклюзивне навчання. В освітньому процесі можуть приймати участь і діти з особливими освітніми потребами. Соціалізація та навчання і виховання дітей в інклюзивному освітньому середовищі відбувається за допомогою комунікаційних процесів. Вербальне спілкування стає головним засобом комунікації та взаємодії. Тому формування і розвиток комунікативних умінь в учнів початкової школи – актуальне завдання педагогічних працівників і батьків. Молодший шкільний вік є сензитивним, тобто надзвичайно сприятливий для оволодіння комунікативними навичками учнями з ООП, але

практичний досвід освітян свідчить, що без системного психолого-педагогічного супроводу ця робота не набуває бажаних результатів.

Комунікація, комунікаційні вміння багатозначні терміни. Проблеми комунікаційної сфери з позицій як дія (одностороннього процесу передачі сигналів без здійснення зворотного зв'язку), як взаємодія (двостороннього обміну інформацією) розглядалися в наукових дослідженнях О. Апеля М. Когана, А. Лобанова, Ю. Хабермаса, Ф. Шаркова. Науковець Н. Волкова [1] розглядає комунікацію як форму зв'язку між суб'єктами освітнього процесу.

В українській спеціальній педагогіці і психології комунікативну сферу учнів з порушеннями інтелектуального розвитку досліджували науковці Г. Коберник, В. Синьов, В. Липа. Окремі питання формування комунікативних навичок у різних категорій дітей з порушеннями психофізичного розвитку висвітлено в працях Л. Савчук, С. Тарасюк (у школярів із затримками психічного розвитку), Л. Ханзерук (у дітей з дитячим церебральним паралічем, І. Гудим, І. Некрасова (у слабозорих учнів) [3, с. 69]. Особливості розвитку комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з комплексними порушеннями висвітлено в науковій статті В. Гладуша, Т. Приходько.

Окремі аспекти розвитку та корекції мовлення, порушень мовленнєвого розвитку у дітей з інтелектуальним порушеннями розвитку розглядали Ю. Бистрова, З. Ленів, Н. Кравець, С. Конопляста, Н. Савінова, О. Проскурняк, М. Шеремет, Д. Шульженко та інші. Всі науковці однозначно стверджують, що мовлення виступає важливою складовою комунікативної діяльності [8, с. 29].

Комунікативні вміння, навички дуже важливі в процесі інклюзивного навчання. На сучасному етапі освітньої інклюзії постійно змінюються й удосконалюються існуючі підходи і форми для надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами. Вони можуть навчатися як в умовах класу так й індивідуально, за наявності висновку Інклюзивних ресурсних центрів [4, с. 725]. Завдяки цим механізмам стає можливим комплексне вирішення проблем дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в комунікаційних процесах освітнього середовища. Тепер такі учні сприймаються на однаковому рівні із тими, що мають нормотиповий розвиток, вони живуть вдома зі своєю родиною, і це дійсно є великою перевагою інклюзивного навчання, що допомагає їм розвиватися як і всім іншим людям [5, с. 810].

Проблему формування комунікативних компетентностей в умовах інклюзивного освітнього середовища розглядали Г. Тимошко, В. Гладуш. Учені

дійшли думки, що керівнику закладу освіти, педагогічні працівники, родина – це зацікавленні особи, які засобами взаємодії та комунікації формують успішне освітнє середовище сприйнятне для розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Важливою складовою процесу формування інклюзивного освітнього середовища у закладі освіти є комунікативна компетентність педагогів [8, с. 5].

Теоретичний аналіз літературних джерел підтверджує тезу, що саме комунікативні уміння є ключем до успіху не лише в освітньому процесі, але і в подальшому житті. Також вивчення світового досвіду реабілітації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку доводить, що реалізація їхнього права на освіту та максимальний розвиток здібностей набуває особливого значення для повноцінної життєдіяльності таких дітей і благополуччя суспільства.

Учні початкової школи з порушеннями інтелектуального розвитку легкого ступеня можуть мати деякі складнощі у комунікативних навичках, які включають в себе здатність висловлювати свої думки, слухати інших, розуміти жести та мову тіла, а також будувати здорові міжособистісні стосунки.

Утім, з правильним підходом та підтримкою учні з порушеннями інтелектуального розвитку здатні розвивати свої комунікативні уміння. Для потреб розвитку мовлення, комунікативних умінь, в учнів початкової школи з порушеннями інтелектуального розвитку, характерним є: недостатній словниковий запас, небажання користуватися словами з наявного пасивного словника, невміння використовувати мовні знання та вміння у відповідних ситуаціях, значні порушення звуковимови та інші структурні розлади мовлення, внаслідок чого спостерігаються значні відхилення під час вимови і її нерозуміння оточуючими, недостатність мотивів для спілкування, значний недорозвиток комунікативно-пізнавальних здібностей, що виступають основою адаптації індивіда до соціального середовища [2, с.178].

Для учнів порушеннями інтелектуального розвитку важливою є спеціальна організація соціально-комунікативного середовища і в умовах інклюзивного навчання, і в повсякденному житті, адже вони мають менші здібності до процесу усвідомлення, збереження, обробки та використання інформації, що надходить до них з оточуючого середовища. Та слід зауважити, що навіть за умов спеціальної організації, темп їх загального розвитку має уповільнений характер, швидко забуваються знання та втрачаються набуті навички, тому необхідно постійно створювати умови для практичної реалізації вмінь на

закріплення набутих теоретичних знань [8, с. 295].

Корекція порушених механізмів комунікативної діяльності у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку найперше потребує забезпечення належних стосунків, сприятливих умов середовища для спілкування, де діти відчують себе комфортно. Кожна дитина унікальна, і тому важливо враховувати її індивідуальні потреби та рівень розвитку при роботі над комунікативними навичками. Індивідуальний підхід передбачає визначення конкретних потреб кожної дитини та розробку програми, яка відповідає її потребам.

Зважаючи на те, що розвиток комунікативних умінь вихованців з порушеннями інтелектуального розвитку відбувається через мовленнєву діяльність, сприймання мовлення і говоріння, важливо створити необхідні умови для успішного протікання мовленнєвої діяльності учнів, для їхнього спілкування, висловлювання своїх думок. Формування повноцінного мовлення забезпечується такими умовами, як наявність змісту висловлювання та потреби у спілкуванні, комунікації, наявність внутрішнього стимулу до мовлення, бажання сказати щось своє.

На ефективність розвитку комунікативних умінь також впливає використання активних форм взаємодії. Важливе значення мають рольові ігри, які є ефективними засобами розвитку комунікативних навичок. Вони допомагають дітям навчатися взаємодіяти, виражати емоції та розуміти важливі концепції спілкування. Активно сприяють розвитку комунікативних умінь прогулянки на природі, екскурсії. Діти багато дізнаються про оточуючий світ і вчаться спілкуватися.

Також значну роль у розвитку комунікативних умінь вихованців з порушеннями інтелектуального розвитку відіграють групові і загальношкільні свята, які проводяться за різними напрямками та формами – свята, зустрічі, бесіди, співрозмови, конкурси, вікторини, пізнавально-розважальні програми, але всім таким формам має передувати ретельна підготовка

Вагому роль у розвитку комунікативних умінь вихованців з порушеннями інтелектуального розвитку має приклад вчителя. Тому необхідно, щоб мовлення педагога було прикладом для наслідування. Під час відповідей учнів з порушеннями інтелектуального розвитку варто постійно приділяти увагу не лише на зміст висловлювання, а й на його форму – оформлення своїх думок. Неправильно побудована фраза, недоречно вжиті чи неправильно вимовлені

слова в кожному випадку є предметом постійної уваги.

Для дітей в інклюзивному освітньому середовищі дуже важлива позитивна оцінка вчителем його найменших успіхів. Вона викликає задоволення, активізує їх та є стимулом для подальшого розвитку.

Родинна підтримка є також важливою складовою успішного розвитку комунікативних навичок у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку легкого ступеня. Батьки та рідні грають ключову роль у підтримці та збагаченні мовлення та спілкування своєї дитини вдома. Важливо сприяти активному спілкуванню, читанню та обговоренню різних тем разом.

Отже, створення мовного середовища, спеціальна організація мовленнєвих ситуацій є головними умовами для успішної роботи з розвитку комунікативних умінь. Розвиток комунікативних навичок учнів початкової школи з порушеннями інтелектуального розвитку легкого ступеня є важливим завданням, яке вимагає індивідуального підходу до навчання, використання звичайних та рольових ігор, підтримка родини, педагогів, освітніх спеціалістів - це основні складові успішного розвитку комунікативних навичок. Завдяки цим детермінантам, такі діти отримують можливість розвивати свої комунікативні здібності та стають більш впевненими у спілкуванні з оточуючими. Це не лише сприяє їхньому особистісному розвитку, але й відкриває перед ними більше можливостей для подальшого навчання та участі у житті суспільства. Забезпечення належного розвитку комунікативних навичок в молодшому шкільному віці створює міцну основу для подальшого освітнього та соціального успіху. Освітні заклади та спеціалісти повинні спрямовувати свої зусилля на створення відкритого, сприятливого середовища для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку. Тому важливо покласти основи комунікативних навичок ще з раннього віку та надавати дітям порушеннями інтелектуального розвитку всі шанси на успішне майбутнє.

Список використаних джерел

1. Волкова Н. П. Педагогічні комунікації: навчальний посібник. Дніпропетровськ: РВВ ДГУ, 2002. 90 с.
2. Гаврилов О. В. Особливості комунікації дітей з тяжкими порушеннями інтелектуального розвитку. *Проблеми сучасної психології*. Збірник наукових праць КІНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Випуск 18, 2012. С.168-179

3. Гладуш В. А., Приходько Т. О. Комунікативні навички у дітей молодшого шкільного віку з комплексними порушеннями. *Актуальні проблеми педагогіки*. Збірник наукових праць. Вип. 3, 2016. Дніпропетровськ, 2026. С. 68-70

4. Колишкіна А. П., Чобанян А. В. Соціальна компетентність дітей з порушенням інтелектуального розвитку як показник готовності до навчання. *Психологічний часопис*, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН, Випуск № 1 (11), 2018. С. 71-86]

5. Маслова М., Мацієвська Г., Щеглова Ю. Діти з особливими потребами в освітньому просторі України: бібліографічний покажчик. КЗ «ЗОУНБ» ЗОР. Запоріжжя: ФОП Мокшанов В. В., 2017. С. 3-70

6. Проскурняк О. І. Вихідні теоретичні позиції розробки концепції діагностики та формування комунікативної діяльності підлітків з порушеннями інтелекту. *Науковий вісник МНУ ім. В.О. Сухомлинського*. Психологічні науки. Випуск № 2 (18), 2017. С. 163-169

7. Проскурняк О. І. Соціалізація учнів з інтелектуальними порушеннями: комунікативно-мовленнєвий аспект. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія «Корекційна педагогіка і спеціальна психологія». С. 291-296

8. Тимошко Г.М., Гладуш В.А. Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного середовища: монографія. Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2023. 192 с.